https://doi.org/10.46793/IstorijaNP.062DJ

Гордана Ђерић*

ИЗБРИСАНА ИСТОРИЈА СРПСКОГ ЈЕЗИКА И БЕОГРАДСКОГ УНИВЕРЗИТЕТА. Пример Василија Ђерића (1867-1931)

Апстракт: Овом студијом отварамо питање избрисане историје српског језика и историје Универзитета на примеру Василија Ђерића (1867-1931), професора упоредне филологије и првог професора грчког језика и књижевности на Филозофском факултету Универзитета у Београду, који је осим у класичним наукама пионирске радове оставио у још неколико дисциплина – лингвистици, дидактици, етнографији, историографији, лексикологији са лексикографијом и историји српског језика са дијалектологијом и акцентологијом.

Са његовим радом упознајемо се на основу штампаних књига и рукописне заоставштине, сигниране бројем 9262/1-2, која се чува у Историјској збирци Архива САНУ. Највише отворених питања из историје српског језика и историје образовања, која је у исти мах и историја нашег незнања, покреће лексикографски рад Василија Ђерића, како на речнику Српске краљевске академије

* Институт за европске студије, Београд
ORCID 000-0003-1354-7470

© 2026 by Institute of European Studies | Creative Commons License: CC BY 4.0

(*Речнику народноīа књижевноī језика срп̄скоī*) тако и на рукопису речника самог аутора, насловљеном *Додат̄ак Вуковом Речнику*, који садржи више од 10.000 речи којих нема у Другом издању Вуковог *Рјечника* (1852).

Укрштањем ових истраживања са савременом продукцијом у области србистике и истраживањима Драгана Крстића о феноменима и процесима који су обележили универзитетски рад у прошлом веку, постаје јаснија идеја истраживања *ист̄орије незнања* (*аīнот̄олоīије*) у контексту Београдског универзитета, као и прворазредни значај ове дисциплине. Пресек спроведених истраживања омогућио нам је да идентификујемо разлоге, стратегије и токове елиминисања научног наслеђа оснивача Београдског универзитета, као и узроке савременог стања на Универзитету, посебно у матичној дисциплини мишљења.

Кључне речи: Василије Ђерић, избрисана историја, српски језик, БУ, трансгенерацијски пренос незнања, *Додат̄ак Вуковом Речнику*, *Речник народноīа књижевноī језика срп̄скоī*, Драган Крстић.

Да ли је *Теорија учења т̄уђих језика* (1920) Василија Ђерића (1867-1931) прва књига на српском језику у области глотодидактике?[90] По свему судећи – јесте, будући да савремени претраживачи зачетке ове гране лингвистике код нас налазе тек у другој половини 20. века. Отуда кућне библиотеке и даље остају поузданији извори истраживања, без којих за ову књигу не бисмо знали. Из ње, осим о методама, практичним, педагошким, естетичким и логичким циљевима учења страних језика, дознајемо понешто и о професионалном усмерењу и претходним радовима аутора – да се бави грчким и старогрчким језиком, да је у *Просвет̄ном Гласнику*

90 *Глот̄одидакт̄ика* је грана примењене лингвистике која изучава методе наставе и усвајања страних језика.

1902. објавио расправу „Каква нам треба грчка граматика?", која је била теоријска подлога његовог каснијег рада „Облици старога грчкога језика" (1905). Осим наведеног *Теорија учења туђих језика* пружа низ поука и савета: да учити латински значи „учити научно радити", да „говор није само циљ него и начин учења страног језика"[91], да знање другог језика помаже усавршавању свог, као и увид у теоријске изворе које Ђерић користи – на немачком, француском и енглеском језику.

О самом аутору и другим областима његовог рада из ове књиге не сазнајемо ништа. Ко је Василије Ђерић, како се кретао у образовању и професији, које је области науке задужио, шта је било са његовим рукописом *Додатак Вуковом Речнику*, зашто се о његовом раду на пољу етнографије, историографије, лексикографије, дидактике, лингвистике, историје српског језика и сродних дисциплина на предметним одељењима не зна ништа, питања су која покрећу ово истраживање. Чиме објаснити трансгенерацијски пренос незнања на нашем Универзитету и чињеницу да нам је рад његових оснивача и првих професора остао непознат, како је контролисана и брисана наша интелектуална прошлост, такође су питања на која овде тражимо одговоре. Сва она су прворазредна питања *историје незнања*,[92] која је више очекивани, циљ(а)ни производ универзитетског рада и правца његовог

91 Василије Ђерић, *Теорија учења туђих језика*, Штампарија М. Млађана, Земун 1920:59.

92 Robert N. Proctor & Londa Schiebinger (ed.) *Agnotology. The Making and Unmaking of Ignorance.* Stanford University Press, 2008; Рената Салецл, *Страст за незнањем. Шта бирамо да не знамо, и зашто* (превод са енглеског Слободанка Глишић), Београд: Факултет за медије и комуникације, 2023. Гордана Ђерић, „Знати а не знати како знамо. Историја незнања и нови прилози осветљавању друштвене улоге преводилаштва", *Самислилац. О преводиоцима и преводилаштву*, ур: Гордана Ђерић, Београд: Институт за европске студије 2025, 7-25.

развоја од средине двадесетих година прошлог века до данас,[93] а мање последица случајности и немара.

Од доцента Велике школе до декана Филозофског факултета Београдског универзитета у Скопљу

Универзитетску каријеру Василије Ђерић започиње као доцент за грчки језик и књижевност у Великој школи у Београду 1898. године, након двогодишњег рада у госпићкој Гимназији (1895-1896) и стицања доктората у Бечу (1895) на упоредној филологији, класичним наукама и славистици, где су главни предмети његовог изучавања били латински, грчки и српски језик. Исте, 1898. године, постаје сарадник Лексикографског одсека Српске краљевске академије[94], на предлог Стојана Новаковића, радећи на прикупљању речи за Академијски речник – *Речник народноīа књижевноī језика срискоī*.[95] У звање ванредног професора изабран је 1899. и потврђен 1901. године.[96]

---

93 Драган Крстић, *Психолошке белешке – иокушаји исихолошке хронике. Друīи том, 1968-73.* Балканија, Нови Сад, 2015: 41-53.

94 Заоставштина Василија Ђерића, Историјска збирка Архива САНУ, 9143/59.

95 Идеју за *Речник народноīа књижевноī језика срискоī* Стојан Новаковић изложио је 10. септембра 1888. године у говору насловљеном „Српска Краљевска Академија и неговање језика српског: посланица Академији наука филозофских" (Краљевско-српска државна штампарија, Београд 1988) који је кључни документ језичке и културне политике српског народа. О овој Новаковићевој посланици, *Речнику народноīа књижевноī језика срискоī*, Лексикографском одсеку Српске краљевске академије и његовој вези са *Речником срискохрваīскоī књижевноī и народноī језика САНУ* у литератури се континуирано понавља низ бесмислица и произведеног незнања, о чему ће бити више речи у последњем делу текста.

96 Никола Вулић, Читуља – Василије Ђерић (1867-4-IX-1931). *Гласник Скоискоī научноī друшīва*, 1934:240-244.

По указу краља Петра Првог Карађорђевића, којим је проглашен Закон о Универзитету, 1905. године, Василије Ђерић постаје први професор грчког језика и грчке књижевности на Филозофском факултету у Београду. Истовремено, наставља свој рад на „Огледу Академијског Речника", као један од свега тројице сарадника, при Лексикографском одсеку Српске краљевске академије[97], и већ има завршен рукопис свог речника – *Додатак Вуковом Речнику*, који је примљен у штампу за једну књигу *Споменика* Српске краљевске академије.[98]

На Филозофском факултету у Београду остаје до Првог светског рата. У периоду од 1905. до 1914. осим грчког језика и књижевности (и у том оквиру Прегледа грчке историографије, Историје грчке филозофије I-II, Грчке филозофске књижевности, Прегледа старе грчке књижевности и слично) предаје и Увод у изучавање латинског језика, Принципе лингвистике (1908/1909)[99], Увод у лингвистику (1909/1910)[100] са Прегледом индоевропских језика[101] и Прегледом језика у свету.[102]

97 Заоставштина Василија Ђерића, Историјска збирка Архива САНУ, 9143/61.

98 Часопис *Споменик* Српске краљевске академије основан је 1888. године са циљем да сакупља и чува језичко српско наслеђе, записе, повеље и грађу за историју и књижевност. Објављено је укупно 95 свезака, међу којима су најважније оне са књижевним текстовима из средњег века. Угашен је 1948. године, у време када је на челу Академије Александар Белић (1876-1960), на чији је захтев и сама Академија двапут променила име.

99 Заоставштина Василија Ђерића, Историјска збирка Архива САНУ, 9262/31.

100 Заоставштина Василија Ђерића, Историјска збирка Архива САНУ, 9262/29.

101 Заоставштина Василија Ђерића, Историјска збирка Архива САНУ, 9262/30.

102 Заоставштина Василија Ђерића, Историјска збирка Архива САНУ, 9262/37.

Према писању Николе Вулића (1872-1945), првих година рата Ђерић је у војним административним службама[103] да би се од половине рата настанио у Француској, где на Сорбони држи предавања на тему етнографије Срба у Македонији. На једногодишњи боравак у Италији решењем министра просвете од 15. септембра 1918. упућен је у Рим ради прикупљања грађе о етнографији Македоније у тамошњим библиотекама и архивима.[104]

Када је јануара 1920. године на предлог Јована Цвијића, тадашњег ректора, и министра просвете Павла Маринковића основан Филозофски факултет у Скопљу, као део Универзитета у Београду[105], Василије Ђерић један је од двојице редовних професора који су први

103 Вулић 1934: исто.

104 Заоставштина Василија Ђерића, Историјска збирка Архива САНУ, 9143/62.

105 Још једна занимљивост за *историју незнања*: иако је Филозофски факултет у Скопљу, као саставни део Универзитета у Београду, био прва високошколска установа основана на југу тадашње Краљевине СХС (где је око 90 % становништва у то време неписмено), у званичним документима Северни Македонци „заборављају" на овај период своје интелектуалне историје (1920-1941). Истина, они Филозофски факултет у Скопљу и даље сматрају својом најстаријом научном институцијом, једино што почетак њеног рада датирају 1946. годином (видети: https://sh.wikipedia.org/wiki/Filozofski_fakultet_Univerziteta_u_Skoplju). Више је интернетских страница о овом Факултету. На другој је споменут предратни период (https://mk.wikipedia.org/wiki/Филозофски_факултет_-_Скопје) уз напомену да је „услед политике посрбљавања македонског народа у Краљевини СХС настава извођена на српском језику". Ко је истражио и описао њихов „народен јазик и книжевност" и ко је основао класичне студије на овом Факултету – не кажу нигде. Додатак овој иронији су прве и последње реченице Николе Вулића из „Читуље" објављене у *Гласнику Скопског научног друштва* поводом смрти Василија Ђерића, у којима се каже да име професора и декана Скопског факултета, који је својим радом задужио те крајеве, Филозофски факултет и скопски *Гласник,* неће умрети и да ће остати записано „у нашој науци и аналима наших универзитета". Вулић 1934: исто.

упућени на овај факултет[106], где ће касније бити декан. Осим класичне филологије, грчког језика и књижевности, на Филозофском факултету у Скопљу Ђерић предаје историју српског народа, српски језик и дијалектологију.

У пензију одлази на свој захтев, 1927. године (према неким изворима 1928. године).[107] Иза њега, осим поменуте *Теорије учења туђих језика* (1920), остале су штампане и следеће књиге: *О српском имену по западнијем крајевима нашеīа народа* (Државна штампарија Краљевине Србије, 1901); *О српском имену у Старој Србији и у Македонији* (Државна штампарија Краљевине Србије, 1904); *О српском имену по западнијем крајевима нашеīа народа* (допуњено реиздање, Штампарија Доситије Обрадовић, 1914) и *Неколико главних питања из етноīрафије Старе Србије и Маћедоније* (Српска Манастирска штампарија, Сремски Карловци, 1922).

Рукописна заоставштина Василија Ђерића

Претежни део рада професора Ђерића остао је у рукописима. У Белешци о заоставштини Василија Ђерића, која се чува у инвентару Историјске збирке број 7 Архива САНУ, под бројем 9262/1-2, у два пакета, чија је ревизија последњи пут рађена 13. 9. 1999. године, назначено је да уз рукописе постоје и два списка заоставштине,

106 Према Меморандуму Тихомира Остојића Ректору БУ, на Филозофски факултет у Скопље упућивани су само „научно спремни" и „одушевљени за свој народ" предавачи, који долазе из „добре воље, а не на силу". Драгомир Бонџић, Борис Томанић, *ЕАП*, н. с. Vol. 19 Is. 4 (2024): 1349.

107 „... На тој дужности остао је до год. 1928, кад је по својој молби пензионисан. После тога живео је стално у Београду бавећи се искључиво науком. Умро је у свом родном месту (Кореница) 4. септембра год. 1931. и тамо је сахрањен." Вулић 1934: исто.

један писан графитном оловком а други црним мастилом. Угрубо се, следећи овај попис, садржај заоставштине може поделити у пет група.

Прву би чинили рукописи који се односе на класичну филологију, латински и грчки језик. Друга, која се састоји из девет свезака и кутије, односи се на туђице у српском језику, њихово тумачење, мушка, женска и животињска имена, речи које се не налазе у Академијином речнику, локализме и мање познате изразе и речи, немачке речи словенског порекла, словенске речи у мађарском језику и сл. Овој групи припадају и материјали из „Васине шкатуље", то јест кутије у којој би требало да буду (али их према последњој ревизији из 1999. нема) рукопис *Додатка Вуковом Речнику*, Извештај Ђуре Грубора о *остацима Ђерићевог речника* (курзив Г.Ђ), пет писама Ђури Грубору, допис Среског суда у Загребу Среском суду у Београду, допис Среског суда у Београду Среском суду у Загребу, и још 31 неспецификован документ. Из ове кутије је сачувана, за однос према Ђерићевом рукопису и његовој судбини, значајна преписка између Николе Вулића (Венизелисова 33, Београд), Николе Вучетића[108] (Краља Милана 72, Београд) и Ђуре Грубора[109] (Јосиповац 1б, Загреб), која се одвијала између 1940. и 1941. године и о којој ће касније бити више речи.

108 Никола Вучетић (1861-1942) познати лекар и писац. Студирао је прво славистику а касније медицину на Универзитету у Бечу. Имао је приватну праксу у Београду, а у Првом светском рату оформио прве резервне војне болнице у Крагујевцу и Нишу. После преласка преко Албаније настањен је у Француској, где је био председник стално војне комисије за избеглице и војнике до краја рата. Најпознатија његова књижевна дела су: *На отаџбинском жртвенику: приче и слике из ратова*; *Слике: призори српског страдања*; *Пауке и мисли*; *Лекар и свет*. Објавио је и неколико збирки поезије.

109 Ђуро Грубор (1869-1950) филолог. Студирао славистику и класичну филологију у Загребу и Бечу, радио као гимназијски

Трећој групи припадају рукописи који се односе на фонетику и физиологију гласова, лингвистику и лексикографију, дијалектологију, литературу за туђе речи у српском језику, преглед језика у свету и различите граматике, статистику речи у Вуковом *Рјечнику*, географска имена и речи изведене од њих, румунске и друге романске речи у српском језику, грчке речи у српском језику, грчке елементе код Вука. У овој су групи и две свеске антонима (речи супротног значења) међу којима у брзом прегледу пажњу привлаче парови *умље* и *безумље*, *образан* и *безобразан*.[110] Списи који се тичу етнографије, историографије и српског имена, белешке из руских архива о српским калуђерима, спискови повеља неких српских владара (61 страна), прилог историји српског језика (41 страна), статистички подаци о Јужним Словенима, белешке о старословенском имену, писани помени бугарског језика, статистике становништва БиХ, Далмације и Славоније са Сремом, белешке о бројном стању Срба у Угарској, записи о хрватском имену, критика неких књига[111] и белешке из њих, припадају четвртој групи

професор и професор Више педагошке школе у Загребу. Приредио ћирилично издање *Смрт Смаил-аге Ченића* (Загреб 1923). Објављивао радове у *Бранковом колу*, *Савременику*, *Омладини*, *Јужнословенском филологу*.

110 Зашто су се у нашем језику задржали само изрази негативног значења ових парова, и шта то говори о друштву? Вођени примером аутора „немој дати умље за безумље", који је ишчилео из језичке употребе, овим текстом, бар метафорички, покушавамо да одгонетнемо управо овај поступак – пут претварања и олаког давања умља за безумље.

111 Ђерић као главну слабост књиге *Зашто наш народ у Аустрији пропада* (Матица српска, 1866) Ђорђа Матошевића наводи склоност писца да „ништа не доказује него само тврди". Добру стране књиге, према Ђерићу, представља Матошевићева критика простог народа („И ове уби раскош и незнање, одераше свадбе, свечарства, даће, све саме пијанке, не само код куће и по крчмама, него и код цркви и на гробовима") и критика

списа. Обимну, последњу групу, чине записи о Македонији, дијалектима и фонетским особинама говора у Јужној Србији. Својеврсну круну свих ових записа, ма из ког језика или дијалекта, чини Ђерићева прецизна и истовремено раскошна (са обележеним дужинама) *акцентуација* речи, коју је сматрао једном од већих мана Вуковог речника.

Према расположивим документима, писана заоставштина Василија Ђерића, и у њој рукопис *Додатка Вуковом Речнику*, тестаментом је завештана његовом млађем колеги и пријатељу још из времена Велике школе, Никоди Вулићу, али је она у каснијим годинама од њега била потраживана или је услед ратних прилика сам Вулић за њу морао да нађе сигурније место. Ако се зна да је овај историчар и археолог светског гласа 1938. уклоњен са Филозофског факултета, и да је током Другог светског рата више пута затваран у Бањички логор,[112] ова претпоставка није без основа. Да је Вулић до танчина познавао Ђерићев рад, штампани и нештампани (што не би могао без непосредног приступа истом) јасно је из „Читуље" објављене 1934. у *Гласнику Скопског научног друштва*. О Ђерићевом раду, рукопису *Додатак Вуковом Речнику* и „несрећним приликама" у академском свету, Вулић у „Читуљи" пише недвосмислено.

„Сав свој живот провео је Ђерић у научном раду. На том пољу он је радио темељно, савесно, честито. Имао је врло добру школу, био је трезвен, писао је само пошто

тадашње елите („Ни Матица се није баш одвише освртала на потребе народа него само да овај или онај писац добије дуката") што Ђерића наводи да се запита „јесу ли издавачи племенито преко ове белешке прешли или то пре штампања није нико ни читао". Заоставштина Василија Ђерића, Историјска збирка Архива САНУ, 9262/66.

112 Сима Беговић, *Логор Бањица 1941-1944.* Институт за савремену Србију, Београд 1989.

би исцрпно проучио дотично питање. Зато су сви његови научни радови од несумњиве вредности." Нажалост, пише Вулић, те радове су многи, „којима није било до истине, намерно обилазили и прећуткивали", и наставља: „После смрти оставио је у рукопису велики спис под именом *Додатак Вукову Речнику.* Ту је он покупио преко 10.000 (десет хиљада) српских народних речи и значења којих нема у Вукову речнику. Нажалост, ово дело није штампано. Ђерић га је понудио Срп. крањ. академији и она га је примила и одлучила да се штампа, али и после више десетина година оно није изишло. У њему, међутим, лежи непроцењиво језичко благо (...) Његово је дело потпуно спремно за штампу,[113] али се може десити, код наших *несрећних прилика*, да оно не само никада не угледа света, него да уопште остане неискоришћено за науку."[114]

Када се нечији рад несумњиве вредности игнорише и прећуткује, намерно заобилази као да не постоји, обично се мисли да је сам аутор „тешке нарави", „конфликтна", „самољубива" личност, да је проблем у њему а не у иначе „објективној" рецепцији „живе и научно радознале" интелектуалне средине. Питање је да ли је аутор *Додатка Вуковом речнику* својом личношћу проузроковао брисање из интелектуалне традиције којој је посветио свој живот.

„Ђерић је био крајње честит, у сваком погледу исправан, чврст карактер, некористољубив, јединствено скроман, и имао је особито добро срце. Никад он није учинио

113 Ђерић писмом (26. 5. 1901) извештава извесног господина П. П. Ђорђевића да је за штампање његовог речника одређена једна књига *Споменика* Српске краљевске академије и да је остало само да се рукопис у штампарији сложи у стубове („шифове") а не у целе табаке. Заоставштина Василија Ђерића, Историјска збирка Архива САНУ, 9262/ц/(1-46).

114 Вулић 1934: исто, курзив Г. Ђ .

ништа због чега би се морао стидети и сигурно њега никад није савест гризла. Ни за што и ни пред ким он није савио кичму. На материјалну корист и зараду он није никад мислио. Све своје књиге сам је издао, увек на своју штету. Не верујем да је икад добио пет пара хонорара, или је то морало бити сасвим ретко.[115] За оговарања и интриге он није знао, као што му је и лаж била непозната. Није био себичан, него је оно што је имао радо делио с другима. Своје ученике радо је помагао, давао је и сиромашним колегама, а родбину, многобројну, просто је засипао поклонима, увек корисним. Он се није истицао и гурао у прве редове, него је увек остајао позади. С једним добрим осмехом, без пакости и ироније, посматрао је како други не бирају средства да буду „први". (...) С покојним Ђерићем отишло је на онај свет једно златно срце, изгубљен је један спреман научник и наставник, нестало је једног честитог и необичног човека. Живео је нечујно, и умро је нечујно. За живота није добио ни најмањи орден, нити какво друго признање."[116]

Након отклањања сумње у погледу карактера Василија Ђерића, вратимо се судбини његовог рукописа *Додатак Вуковом Речнику* и тражењу разлога затирања истог. Извесно је да је овај рукописдо краја 1940. чувао

115 Од почетка рада на „избележавању речи за Академијин речник, у смислу Новаковићева предлога" Ђерић је за овај посао од 28. 10. 1898. добијао хонорар у висини од „једног динара од табака избележене књиге", а његова годишња плата у Великој Школи те 1898. године била је 1.500 динара. Заоставштина Василија Ђерића, Историјска збирка Архива САНУ, 9143/59 и 9143/50. Књиге из којих је Ђерић црпео речи за овај речник (П. П. Његоша, Ј. Ј. Змаја, Ивана Мажуранића, Петра Прерадовића, Лазе Лазаревића, Симе Матавуља, Јована Дучића, Боре Станковића) преузимао је у стану Лексикографског одсека Српске краљевске академије (Симина улица, број 10). Заоставштина Василија Ђерића, Историјска збирка Архива САНУ, 9262/41 и 9143/59.

116 Вулић 1934: исто.

професор Вулић, о чему сазнајемо из писма Ђуре Грубора, датираног 16. 12. 1940.[117] Из истог писма сазнајемо да је на упит Среског суда у Загребу забележено (и јављено Среском суду у Београду) да је рукопис Ђерићевог речника код Николе Вулића. У писму датираном 18. 12. 1940. године Ђуро Грубор од Николе Вучетића, по свему судећи другог извршиоца Ђерићевог тестамента, тражи рукопис *Додатка Вуковом Речнику* ради објављивања. Дописницом од 10. 2. 1941. Вучетић Грубору јавља да су два пакета Ђерићеве заоставштине, која су била код проф. Вулића, сада у његовом поседу и да му их је донео „момак из Академије наука". Судбина рукописа речника у периоду између 1941. и 1948. године – када је последњи његов помен – остаје непозната. Налазимо га тек у ревизији Ђерићеве Заоставштине у којој се каже да „нема целина грађе" из списка, то јест да је тамо где би требало да буде рукопис речника (са још неколико списа) „црвеном оловком" записано: „Дато на реверс Институту за српски језик и књижевност 28. маја 1948. године".[118]

Феномени који су условили брисање историје Универзитета и историје српског језика

Случај Василија Ђерића није усамљен у историји српске науке, напротив, он је део обрасца који се понавља и рутинизује од двадесетих година прошлог века до данас. То је образац који игнорише и затире оригиналне истраживаче у друштвено-хуманистичким (ДХ)

117 Заоставштина Василија Ђерића, Историјска збирка Архива САНУ, 13348/6.

118 Функцију директора Института за српски језик 1948. обавља Александар Белић, на чији захтев ова установа мења свој назив у Институт за српскохрватски језик.

областима знања, и који награђује оне који у процесима брисања интелектуалног наслеђа и разградњи свог језика учествују. Посредне жртве тог обрасца су и јавности познати научници, попут Стојана Новаковића (1842-1915), Јована Цвијића (1865-1927), према чијој је методологији Ђерић сачинио три етнографске студије, или Веселина Чајкановића (1881-1946), чији су правци истраживања системски угашени или кривотворени након Другог светског рата, док се њихова имена, у виду реторичког („патриотског") украса ритуално и спомену.

Будући да затирање темељних дела и праваца развоја једне културе историјски процеси не опраштају, јер је реч о културоциду[119], злочину са далекосежним последицама који је утолико страшнији (могуће и уникатан) јер га кроз генерације, слободном вољом изводе посленици културе који би требало да је чувају, овде ћемо упутити на феномене и околности које су до таквог односа према језичком, историографском, етнографском и образовном наслеђу довеле. Реконструкцији тих околности и процеса, од двадесетих година прошлог века до данас, могуће је приступити највише захваљујући истраживањима Драгана Крстића (1929-2006) и његовом искуству рада на Филолошком факултету у Београду. О

119 Појам *културоцид* или *културни геноцид* формулисао је 1944. године Рафаел Лемкин, познатији по творби појма *геноцид*. У овом тексту под њим се подразумевају процеси чишћења и затирања темељних текстова и аутора српске културе у образовним институцијама и јавности матичне државе, кривотворење историјских докумената, као и игнорантски однос универзитетских наставника према аутентичним садржајима матичне високе културе за рачун наметања копираних садржаја из других култура и најнижих садржаја своје културе, с циљем замене националног образовања „вокационим", менталне кастрације и дебилизације друштва. Упореди: Raphael Lemkin, *Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation Analysis of Government Proposal for Redress*, The Lawbook Exchange, LTD, 2005.

тим околностима професор Крстић пише са пуно појединости у неколико томова својих *Бележака*, које је замислио као покушај социјално-психолошке историје, обраћајући нарочиту пажњу на развој интелигенције и процеса на Универзитету, на којем је и сам радио до деведесетих година прошлог века.[120]

* * *

„Недуго после Првог светског рата Цвијић и други приметили су да је Београдски универзитет изгубио своју интелектуалну аутономију, да је изгубио свој стваралачки замах и да је постао расадник репродукованих туђих идеја. За разлику од периода пре рата, када је Универзитет био посвећен сопственој култури, када је стварао оригинална и изузетна дела, у послератном раздобљу почеле су да се јављају голе репродукције страних извора."[121] Преузимане су већ објављене идеје, становишта и проблеми, који нису имали везе са реалношћу живота у Србији, као и историјски оквири тумачења (који такође нису имали везе са историјским специфичностима развоја српског народа). Привидно, то је била „наука", и то „модерна", пише Крстић, „а стварно је то претворило Београдски универзитет у преносну станицу иностраних визија света. Са интелектуалног

120 Форма тајног дневника ових *Бележака*, широко образовање, лично сведочење процесима, антидогматско усмерење, стална експериментална истраживања, широк круг познанстава међу интелигенцијом у земљи и иностранству, праћење литературе из неколико области на неколико језика и, најважније, његови разговори (интервјуи) са старијим колегама и пријатељима „дугог памћења", дали су незаменљиве увиде у историјске токове, али и савременицима неретко препознатљиве слике атмосфере и тенденција на Универзитету.

121 Крстић 2015: 41.

становишта то је значило преовлађивање менталитета медиокритета, који није допуштао развој оних који су тежили аутентичном стваралаштву."[122]

На губитак истраживачке аутентичности и развој копирантских, преписивачких склоности Јован Цвијић указује средином двадесетих година, на почетку овог процеса, када тежња према репродукцији осредњости и успостави колонијалног духа није систематична[123] захваљујући још увек живој генерацији оснивача Универзитета. Касније се производња медиокритета на Универзитету претвара у систем како идеолошком и негативном селекцијом тако и грубим уклањањем аутентичних, оригиналних истраживача, затирањем њихових дела и праваца истраживања, при чему је аутономија Универзитета злоупотребљавана као средство одбране јаловости медиокритета, „пуне зависности од иностраних средина"[124] и воље да се буде „нешто друго" а не истраживач.

О атмосфери, „несрећним приликама",[125] ширењу колонијалног духа и увођењу неакадемских, политичких критеријума, као пресудних приликом избора у звања на Универзитету, проф. Крстић пише без задршке.

„Практично, у међуратном периоду на Универзитету није могао бити изабран нико уколико није био масон, или за кога масонска организација није дала сагласност, а она се могла добити само ако кандидат није

122 Крстић 2015: исто.

123 Према запажању о издаји интелектуалаца двадесетих и успостави колонијалног духа, која је у српском случају наступила услед пада државничке опрезности у самом институционалном систему, али и становништву исцрпљеном од ратовања, Јован Цвијић је савременик ако не и претеча познате идеје о *издаји интелектуалаца* (1927) Жилијена Бенде (1867-1956).

124 Крстић 2015: *исто.*

125 Вулић 1934: 244.

устајао против масонских утицаја у друштву, или ако је кандидат истовремено био потенцијални кандидат за чланство у масонерији."[126] Ова, најмоћнија група на Универзитету, под мотом „интернационализма", окупљала је представнике свих масонских ложа тог доба у Србији. По утицају и бројности следила ју је група лево оријентисаних професора, који су били чланови Комунистичке партије и који су суштински „преносили директиве Коминтерне". (...) „И ова филијала иностраних политичких центара била је добро организована. Она је приликом избора људи на Универзитету сарађивала са масонима, имала је снажну подршку из целокупног иностранства, нарочито оне „напредне" јавности на Западу, као и широку подршку јавности у земљи, углавном „симпатизера", који нису слутили да су обично оруђе у рукама иностраних политичких центара, мада је то многима који су ствари посматрали са стране било јасно као на длану."[127] Остала малобројна интелигенција није била организована,[128] иза ње нико није стајао, па ни држава, будући да – уколико би неко од оригиналне, стваралачке интелигенције био прогоњен на Универзитету и уклоњен с њега – држава није ништа чинила да то спречи.

126 Крстић 2015: 43

127 Крстић 2015: 44

128 Политички и идеолошки неорганизован део интелигенције проф. Крстић шездесетих година, када највише истражује процесе на Универзитету, обично назива „грађанском интелигенцијом" или „српском грађанском интелигенцијом". Данас овај израз не значи ништа и може само да збуни, будући да је последњих деценија одредници „грађански" у јавном дискурсу отето њено основно значење и манипулативним маневром семантички смештено насупрот одредници „национални". Слично је са употребом израза „либерални", „демократски", „проевропски", које управо политички најорганизованији део интелигенције деценијама одржава у значењу опозита појму „националног".

„Сви односи на Универзитету неизоставно су се репродуковали и на студенте, међу којима је такође завладао идеал службе страним културама и оданости иностраним политичким центрима, заједно са занемаривањем или одбацивањем сопствене културе, као и развојем изопаченог схватања сопствених историјских циљева, који би требало да се састоје, када се скине скрама идеолошке демагогије и њених образложења, у довођење земље у колонијални положај и то и у „левом" и у „десном" случају."[129]

Већ тридесетих година научни рад све више личи на помодно одевање и парадирање преписаних или препеваних идеја на српски језик. Даровите ауторе, снажног истраживачког порива, који се лако крећу међу дисциплинама, избацују с Универзитета или их пензионишу, за рачун увођења у науку „фах идиота": све што је у академској и општој јавности било аутохтоно губило је на значају за рачун увезених садржаја и идеја. Док су једни трагајући за истином стрпљиво истраживали на сопственим изворима, пише Крстић, „свестрани медиокритети" стварали су буку у јавности, „нарочито галамећи о некој нашој фаталној инфериорности, несвесно пројектујући своју сопствену инфериорност, али такође и са лукавим несвесним механизмом оправдања импортовања туђих културних садржаја и своје стереотипије".[130]

С циљем произвођења своје изузетности и тобожње угрожености међуратна медиокритетска интелигенција ширила је деветнаестовековну легенду о Блазнавцу који, наводно, наговара Милоша да се већ једном обрачуна са тим школарцима. У заоштренијем облику (да је Милош планирао да побије све школоване људе) ову

129 Предратне студентске организације тоталитарног духа претвориле су се на крају Другог светског рата у само једну тоталитарну партију (комунистичку), која је завладала свим процесима на Универзитету и ван њега. Крстић 2015: 45-51.

130 Крстић 2015: 42-43.

легенду користила је након Другог светског рата и комунистичка интелигенција[131], а снажан замах легенда о Блазнавцу (у форми да је Милош намеравао да побије све „интелектуалце") добија деведесетих година прошлог века и касније. Њоме интелигенција која претендује на утицај у јавности и академске положаје, истиче свој отклон од „злочиначког духа" српске традиције, своју различитост и „изузетност" у односу на народ коме (несрећом) припада, и своју наводну угроженост, мада је овај историјски препознатљив стереотип, као и у међуратном периоду, од деведесетих година суштински требало да оправда служење утицајима споља.

Двадесете године прошлог века зачетак су још неколико узајамно повезаних феномена, чији ће утицај, према Крстићу, с временом нужно јачати. Они ће до изражаја доћи нарочито деведесетих година, и опстајати све до данас. Упоредном анализом Крстићевих увида о феноменима зачетим на Универзитету у међуратном периоду са савременим стањем може се скицирати (без претензија на документарну исцрпност сваког од њих) идејни оквир брисања интелектуалних традиција ДХ наука на Универзитету.

Међу тим феноменима су: негативна селекција и инсталисање агената спољних утицаја на Универзитет, корумпираност идеологијом и новцем, медиократизација наставног кадра, нарочито србистике као матичне дисциплине мишљења и свих дисциплина ДХ оријентације, развијање колонијалног духа и комплекса ниже вредности према другим културама, превасходно западним, али и према било којим другим, измишљеним,

131 После Другог светског рата ову анегдоту инструментализује „интелигенција" која је учествовала „у режимском систематском истребљивању српских интелектуалаца, и то без обзира на постојеће законе." Крстић 2015: 46.

без историјске традиције,[132] појава антисрбизма Срба (усађивања негативних представа о свом народу), игнорисање аутохтоног знања за рачун знања које се валидира и намеће споља, увођење „партијности"/политике на Универзитет (прво прећутно а од 1945. и отворено, у смислу негације науке), стварање унутрашњег раскола (дуалности или дихотомности о сваком важном питању) из кога је проистекло легитимисање позиција на манихејској супротстављености. Упркос знању о томе, или баш захваљујући знању да је реч о неакадемској и/или антиакадемској позицији, стратегија манихејске супротстављености, поникла на Београдском универзитету, одатле је преношена у ширу јавност и инструменталисана све до данас, као кључна стратегија производње несигурности, „унутрашњег непријатеља" развоја и друштвене расплућености.

У феномене који на Универзитету настају средином двадесетих прошлог века, и с временом јачају, осим занемаривања претходника у дисциплинарном развоју, издваја се склоност интелигенције ка прећуткивању својих савременика, игнорисањању њихових радова, књига и циљно избегавање цитирања текстова објављених на српском језику. На ове поступке, у смислу кључних проблема савремене академске праксе, указује Миша Ђурковић, у покушају не само да разобличи феномене заобилажења и прећуткивања највреднијих научника у области историје идеја, него и да широј јавности прикаже њихова дела. У том настојању Ђурковић је резолутан, изричит: „Ако себе покушавате да уздигнете тиме што ћете игнорисати и потцењивати вредне радове својих колега, и трудити се да самопромоцијом

132 У кризним ситуацијама у делу интелигенције јављају се идеје и о потреби војне окупације земље. Крстић 2015: 68.

засените простоту, нећете баш далеко напредовати из своје барице."[133]

„Домети" игнорисања аутономних истраживача (и изван академије) потврђују основну тезу аутора – да се, упркос заједничком језику, „раздробљена" и „поцепана" академска сцена, услед сујета, политике, нерада, интереса и омраза, не може назвати заједницом. Правило прећуткивања и брисања најзначајнијих академских аутора, „читљиво" је чак из одсуства било каквог коментара читалаца на ову табуисану тему. Иако текстови Мише Ђурковића изазивају највише коментара, и преко сто по тексту, када пише о проблемима (табуима) у академистици завлада мук. Очекивано би било да (уколико академска заједница постоји) неко супротстави мишљење овој тези (која би у уобичајеном поретку ствари морала звучати спорно, радикално и узнемирујуће) или да укаже на друге прећутане и узорне истраживаче, или се сагласи са ауторовим избором врсних истраживача, препоручи књиге које нису наведене – бројне су потенцијалне реакције читалаца. Како ничега сем игнорисања овог текста аутора нема, одсуство коментара читалаца додатно потврђује исправност тезе аутора – академска заједница у објективном смислу, изван скандала које производи, дословно не постоји за општу јавност, као што не постоји ни унутар себе.[134] И није реч само о њеној традицио-

133 Миша Ђурковић, „Милан Суботић и историја идеја", *Нови стандард*, 4. 8. 2026. https://standard.rs/2026/08/04/milan-subotic-i-istorija-ideja/.

134 За разлику од Србије, у којој општа јавност и највећи део тзв. „академске заједнице" не зна за аутономне истраживаче и њихова дела, у Хрватској се, на пример, врло добро зна „ко је ко" у српској интелигенцији. Зна се за њихова дела, правце истраживања, доприносе дисциплинама, појединим темама, али се ни тамо не зна и не разуме како ти изврсни истраживачи немају никаквог утицаја у српској науци, друштву, чак немају ни препознатљивост у својој заједници. Разлог овом незнању

налној „поцепаности", која је довела до тога да се „тачно зна ко може у ком часопису да објави"[135], него и о све мањим могућностима да аутохтони истраживач било где објави свој текст. Ови часописи, остајући затворени и за приказе књига и зборника аутономних истраживача, сведоче о поразу мишљења заједнице која то није (а која без аутономног мишљења истраживача заједницом не може ни постати).[136]

Осим игнорисања оригиналних истраживача кроз време, поразу интелигенције, друштва или „заједнице", доприноси индолентност наставног кадра према кривотворењу историјских и других докумената, учешће у манипулацијама најразличитијег типа, толерисање плагијата, нерада наставника и њихово награђивање управљачким позицијама, каријеризам, реторичко неговање парадног патриотизма, праћено немешањем у своју дисциплину, отаљавањем и банализацијом наставе, коначно – зазор од свакога ко би на Универзитет могао донети било какво знање изван догматски зацртаних смерница одређеног периода и оквира који фаворизује интелектуално инфериорне људе и садржаје. Уз последњи феномен иде послушност, пристајање и лако обртање наставника према било којој идеологији или захтеву који историјски развој донесе, што неминовно производи

и неразумевању управо је у томе што су академски радници у Србији учинили све да њихова „заједница" не постоји: с једне стране прећуткивањем и маргинализовањем истакнутих истраживача и, с друге, идеологизацијом науке, награђивањем каријериста, нерадника и репродуктиваца управљачким функцијама на факултетима, председавањем комисијама, жиријима и слично.

135 Ђурковић, исто.

136 У том смислу Ђурковић пише да можете постати „озбиљан, јак субјект искључиво уколико стварате окружење у коме људи напредују и подстичу један другог, па онда имате и према чему да се мерите и да сами напредујете". Ђурковић, исто.

„вредносно лудило" – нулто стање без вредности, критеријума и било какве оријентације.[137]

Негативистички однос према свом језику, народу, култури, програмски доминантан на Универзитету постаје након Другог светског рата. Уз апсолутну послушност партији (КПЈ), успостављену револуционарним терором, овакав однос према свом језику и култури био је неписани главни услов приликом запошљавања и објављивања. Од 1945. године осим организованих „ћелија" наставника и студената на свим факултетима, који су контролисали понашање и рад, створена је и масовна организација комунистичке омладине с циљем надзора идеолошке исправности. Културно-просветна политика, ослоњена на своју премоћ, војну силу и пропаганду, суштински се руководила својим интересним и идеолошким поставкама.[138]

Отуда су се међуратне тежње на Универзитету ка поништавању сопствене интелектуалне историје и културе након Другог светског рата претвориле у стање „потпуног губитка културне аутономије и колонијалног односа према страним културама, свеједно којим."[139] Високи домети духа, који могу бити остварени само аутохтоним, оригиналним истраживањима и садржајима, према том програму, за овај „терен" нису били предвиђени .[140]„Ранији масонски утицаји у померању критеријума

137 Драган Крстић, *Психолошке белешке – покушаји психолошке хронике. Четврти том, 1976-77.* Балканија, Нови Сад, 2017: 75.

138 Драгомир Бонџић, „Реформе високог образовања у Србији 1945-1990: у потрази за социјалистичким универзитетом", у: *Без школе шта би ми!?* (ур. А. И. Рајковић, С. П. Тодосијевић) Институт за савремену историју/ Институт за педагогију и андрагогију Филозофског факултета Универзитета у Београду, 2021: 406.

139 Крстић 2015: 51.

140 Данило Киш у свом тексту „Хомопоетикус, упркос свему" (1980) тематизује надређен однос западних култура према овдашњој, констатујући да „цивилизована Европа" књижевност и стварање

при избору у научна звања сада су скоро у целини померени према критеријуму политичке припадности. (...) Ако су се дела састављена од исписа из страних књига и часописа раније јављала у броју који је почео да забрињава, сада је њихов број почео да преовлађује, а у све чешћем броју јављају се и чисти плагијати, на које нико не сме да укаже, јер би тиме постао „непријатељ."[141]

Све „реформе" образовања, које су спровођене у периоду од 1945. до 1990. године остале су верне марксизму,[142] главном оквиру идеолошке индоктринације студената[143] и читавог друштва. Копиранти и репродуктивци, који су се хвалили да знају један страни језик, запосели су након Другог светског рата кључне положаје у науци, чиме осредњаштво у науци бива уздигнуто на трон узвишеног стваралаштва: вишеструко убрзање лажности њиховог статуса било је сразмерно њиховој интелектуалној инфериорности.[144] На факултетима ДХ оријентације и осамдесетих година партијски чиновници читали су своја предавања из скрипата састављених педесетих или шездесетих година. Застарелост

оригиналних дела није ни предвидела за ову земљу која, према том програму, треба да остане терен „егзотизма", „политичких скандала" и „изругивања својим политичарима и системима", изван кога Европу тај „терен" и не занима („Али ко ће, дођавола, да тражи књижевност у тој земљи!"). Данило Киш, „Хомопоетикус, упркос свему", *НИН*, XXX:1518, 10.2.1980: 30-31.

141 Крстић 2015: 51.

142 Бонџић, исто.

143 Чак је и академска „опозиција" тадашњем режиму, у време студентских демонстрација 1968. године, тражила да се Београдски универзитет преименује у „Црвени универзитет Карл Маркс" и, симболички, под тим именом је у време демонстрација Универзитет и деловао, тражећи више „правог" марксизма и „правог самоуправљања".

144 Драган Крстић, *Психолошке белешке – покушаји психолошке хронике. Четврти том, 1976-77.* Балканија, Нови Сад, 2017: 170-172.

предавања обезбеђивала им је високе позиције у универзитетској хијерархији: досадни и самима себи, били су неспособни и да сакрију своју улогу идеолошке полиције.[145] У атмосфери очигледног немешања у истраживачки посао, равна чуду била су предавања професора који су наставу изводили на бази својих сталних истраживања (Драгослав Срејовић и Драган Крстић).

Међу феноменима препознатљивим на Универзитету од Другог светског рата наовамо издваја се и избегавање оригиналних истраживача да преузму управљачке позиције, пуштајући осредњаке да се „пропињу на прстиће" и држе највише друштвене положаје. „Срби морају расправити зашто су најспособнији апстинирали од управних положаја", пише Крстић, налазећи део разлога за феномен „владавине осредњака" – осим у психолошкој основи медиокритета – и у чињеници да су и спољњим менторима били прихватљивији и лакши за сарадњу интелектуално инферирорни људи, јер су преко њих могли да остваре шта су хтели.[146]

Претенденти на асистентска места осамдесетих, неретко практични апарат(чиц)и будућих система, били су без икакве истраживачке радозналости и порива, са јединим циљем да себи обезбеде плату и статус уз минимум

145 Ако је нешто у комунистичком/социјалистичком образовању било трајно од првог разреда основне школе до последипломских студија на катедрама друштвено-хуманистичке оријентације тицало се нужности развоја инстинкта о правоверном/исправном мишљењу. Уколико је ученик/студент желео бољу оцену, морао је, уз репродуктивно умеће, развити и способност претпостављања онога што наставниковим ушима прија, али без мешања у проблемску разраду постављеног питања. Свака сумња у изречено, или недоумица у погледу става комунистичког чиновника (у улози универзитетског професора) нужно би се одразила на снижавање оцене. Десетке су, код ових професора, биле резервисане за репродуктивце.

146 Крстић 2017: 223 и даље.

рада. „Да с' уденем на факс", говорило се, „а после ће све ићи само од себе", у смислу пуне свести да се напредовање у звања, уколико се наставник не меша у свој посао, одвија рутински.У случају да су у неком из генерације видели конкуренцију (страх медиокритета разумљиво је велики, мада безразложан – програмски су запошљавани репродуктивци) измислили би, у добром удбашком стилу, неку „псину" о својим потенцијалним такмацима, или подвалу којом би их, у случају потребе, дискредитовали.

Услед ратова, деведесетих година[147] и касније, за место у академистици није било довољно бити само практичан, послушан, незаинтересован или неспособан за истраживачки рад. Тих година, уз „везу" (повезивање „академских нула" у нераскидив ланац) дословно се понавља образац из међуратног периода (одушевљеност другим културама, „било којим", како пише Крстић) уз значајну разлику: писање о „српском национализму", „заосталости", „одговорности", важна је препорука за место у академистици, мада је и учешће у „антирежимским протестима" могло да помогне.

Негативан, исмевачки однос према својој култури, народу, јача у делу јавног мњења деведесетих година:

147 У контексту ширења НАТО алијансе на исток, интерпретативни оквири ових ратова, са унапред подељеним, стереотипним улогама југословенских народа у њему (о „развијеним" и „заосталим", „прозападним" и „комунистичким", укратко, „правим" и „кривим") успостављени су у западној интелектуалној и општој јавности много пре почетка ратова (најкасније осамдесетих година). Деведесетих, када су ратови стварно почели, ове, унапред припремљене обрасце и оквире тумачења, некритички је преузела тзв. „критичка опозиција" (организована у поједине групе, партије, невладине организације и, најважније, медије) да би, између осталог, продубљивала негативну стереотипију о свом народу до неслућених размера. О оријенталистичкој репродукцији оквира представљања у Југославији: Milica Bakić-Hayden, "Nesting Orientalisms: The Case of Former Yugoslavia." *Slavic Review* 54.4 (1995): 917-931.

уобичајава се клеветање народа (власти, новостворене Републике Српске и слично) постајући с временом престижни тренд јавног дискурса, у мери да га нико од уредника медија није препознавао као недопустив језик у јавности. Напротив, под фирмом „критике" тај дискурс постаје најпожељнији. Стид од порекла својеврсна је монета тог доба, улазница у свет „цивилизованих" и „цивилизатора". Шире га академски утицајни људи, професори, писци, новинари, кроз неколико медија, у свакодневном такмичењу у деградацији свог народа. Језик „недостојан јавности" и феномен антисрбизма Срба, деведесетих година, у недељницима *НИН* и *Време* препознају студенти српског језика на Карловом универзитету у Прагу, чудећи се да је ауторасизам уопште могућ (дозвољен, некажњив) у јавном дискурсу,[148] а још више да су аутори тих „скандалозних, апсолутно неприхватљивих памфлета" (из времена пре бомбардовања СРЈ, 1999) у Србији угледни писци и професори.

Устанак „културних", „урбоцентричних" против подразумеваног „руралног примитивизма", у смислу плодног истраживачког феномена, тих година могао је да препозна само странац који говори српски[149], будући да је локална интелигенцији била заузета оцрњивањем Срба, потказивањем и практичним продубљивањем стида од порекла и „српске кривице". И иначе је Србија деведесетих у јавном представљању личила на „слона у стакларској радњи", при чему је у делу јавности „примитивизам Срба" имао снагу аксиома и био полазна тачка сваког другог просуђивања, што не би било могуће да

148 Видети „Предговор" књизи: Гордана Ђерић, *Пр(а)во лице множине. Митови, карактери, менталне мапе и стереотипи.* ИП „Филип Вишњић"/ИФДТ, Београд 2005: 5.

149 Стеф Јансен, „Свакодневни оријентализам: Доживљај „Балкана" / „Европе" у Београду и Загребу", *Филозофија и друштво*, XVIII (2002): 31-71.

као „предзнање" (у смислу феномена трајнијег карактера) негаторски став није системски подстицан у претходним деценијама. С временом изграђене мреже подстицаја и награђивања негативног односа према свом пореклу, историји и култури од овог става начиниле су престижан „бренд" за који се вреди борити.[150]

Сви наведени феномени, карактеристични за интелигенцију у последњих сто година, настали су на Универзитету, практиковала их је и до „савршенства" довела интелигенција образована у периоду комунизма (социјализма), а ипак је у јавности нашег времена раширен изразито позитиван став (стереотип) о комунистичком/социјалистичком образовању и Универзитету тог периода. У текстовима коју тематизују образовни систем у 21. веку, нарочито од усвајања Болоњске декларације, позитиван став о претходном, социјалистичком образовању или се подразумева или се непосредно хвали. Иде се толико далеко да се каже да је систем претходног, социјалистичког образовања, производио „одговорну националну елиту".[151]

---

150 Феномену антисрбизма Срба на критички начин од 2006. године приступа Зоран Ћирјаковић, указивањем на србомрзачке исказе у јавности, којима у време највеће моде ових дискурса ни сам није одолео, именујући овај феномен *аутошовинизам.* Упркос нападима и оспоравањима Ћирјаковић истрајава на становишту разобличења ових дискурса и указивања на штете које он производи, па је захваљујући његовој упорности овај дуготрајни феномен тек последњих година постао препознатљив и прихваћен у широј јавности (макар и под именом аутошовинизам) као конститутивни део проблема са којима се српско друштво суочава дуже од једног века.

151 „Реформу образовања у Србији, након 5. октобра 2000. можемо сликовито представити као транзицију *из система који производи одговорну националну елиту*, као и модернизацијски квалификовану средњу класу, у систем обуке и социјализације помоћног становништва – које је планирано да обавља само рутинске, полуквалификоване и услужне послове за центар

Тешко је схватити оваква становишта изван очигледне тежине напуштања деценијама усађиваних образаца мишљења (легитимисања на супротности, продубљивања унутрашњих дихотомија, у комунизму усвојеног језика и „стила") – речју, „мишљења" које и није мишљење него агитација – и чињенице да се историја образовања испитује спорадично и ритуално („о годишњицама") а најчешће се не испитује.

Да ли се „елитом" – „одговорном" и „националном" – може назвати интелигенција која игнорише, кривотвори и дословно брише своје интелектуално наслеђе и историју свог језика и Универзитета, која пређуткује и опструише своје аутономне савременике, проверавамо на примеру матичних дисциплина мишљења, нарочито оне у коју аутор синтагме о „одговорној националној елити" и парадно-патриотска интелигенција имају пуно поверење.[152] Тиме се приближавамо одговору на кључно питање – шта је могло да услови и којим су методама до данас поништавана дела Василија Ђерића, као и његових претходника и савременика, на пољу неколико дисциплина у којима су остављени важни документи и пионирски радови. Пажњу усмеравамо на историју српског језика, лексикографију и сродне дисциплине, у којима се Ђерић, упркос ванредним резултатима, или управо због тих резултата, и не спомиње. Основни разлог опредељења да за огледни пример узмемо ове дисциплине, а не етнографију или историографију, у којима такође

светског капиталистичког система." Слободан Антонић, *Колонијално (анти)образовање*. Catena mundi, Београд 2024: 5 (курзив Г.Ђ.).

152 „Ипак, у српском школству ради још много просветара – наставника српског језика, историје и других хуманистичких дисциплина – који код ученика буде и разгоревају идеју народног самоодржања, културног идентитета и друштвеног самопоштовања и напредовања." Антонић 2024: исто.

остаје отворено питање одсуства Ђерићевог дела, јесте у важности матерњег језика у односу на све друге науке. Када занемарите свој језик (релативизујете његову важност[153] избришете му историју, идеологизујете га, поделите, обесмислите) као услов и средство стицања и производње свих осталих знања, ни оригинално мишљење у стваралаштву и било којој ДХ науци не може се одржати до „на стакленим ногама".

Награђивање разградње српског језика и његово претварање у дијалект

Будући да процеси у језику и око језика имају стратешки карактер, да дословно претходе „вођењу војске" – ратовима, стварању и разградњи држава[154] – укратко ћемо се осврнути на околности које су иницирале потискивање имена српског језика, као и историје и историчара овог језика. Започињемо једним прогласом,

153 Релативизацијом важности језика, између осталог унижава се и обезвређује, материјално и симболички, лекторски рад. Системски се демотивишу стручњаци у овој области, постају непотребни, сувишни људи, а спорадично инсистирање на важности прецизног језика, његовом стандарду, посматра се као егзибиционизам, хир или снобизам оног који је искључив у овим питањима, као да је тешко схватити да се обезвређењем посла лектора девалвирају медији, издаваштво и снижава општа језичка култура.

154 *Хрва̄тски пра̄вопис*, такозвани „Лондонац" (1971) претходи две деценије формирању Републике Хрватске, а предмет Црногорски језик и књижевност увођен је на катедре славистике у свету од средине деведесетих, читаву деценију пре него што се Црна Гора осамосталила (2006) односно издвојила из заједнице са Србијом. Последњи, актуелан пример где језичка интервенција претходи војним операцијама јесте забрана употребе руског језика као регионалног 2014. у Украјини да би се неколико година касније, 2022. године, распламсао рат у тој земљи.

насталим децембра ратне 1914, заправо, геополитичким памфлетом који се у нашој науци углавном третира као „врхунски филолошки текст". Чињеница да неко ратне 1914. пише немале „филолошке" прилоге (око сто страна) није једина необичност која га прати – у њему питање језика, иако обимом најзаступљеније, представља тек једно од средстава да се исцрта карта будуће државе.[155]

Народ који говори овим језиком аутор именује „српскохрватским народом", у једном поглављу пише о „српскохрватској националној свести", а о самом језику неодређено и конфузно: назива га српскохрватским, нашим, штокавским, штокавско-чакавским, и кајкавски је ту умешао, уводећи апсолутно терминолошко замешатељство. Позива се на различиту литературу, Штросмајера, Јагића, не заобилази ни књигу *О српском имену по западнијем крајевима нешеīа народа* (1901) Василија Ђерића (од 58. до 61. стране)[156], мада је она, као и позивање на књижевност и друге приче, у функцији „научног украса" главне бриге и задатка аутора.

Задатак је геополитичке природе, а питање језика тек средство остварења њене стратегије. Више него о

155 Исцрпну, филолошки утемељену анализу овог документа, заинтересовани читалац може наћи у тексту Првослава Радића „Филолошка парадигма Вука Караџића о српском језику и југословенска идеологија", у: *Крај раīа, Срби и сīварање Јуīославије* (ур. Михаило Војводић), САНУ 2021: 537-551.

156 Детаљнијом упоредном анализом овог и Ђерићевог текста *О српском имену по западнијем крајевима нашеīа народа* (1901) могло би се испоставити да Ђерић није адекватно интерпретисан, будући да је он у свом делу документариста, да дословно наводи садржаје старих књига и да – како Никола Вулић пише – намерно избегава да да коментаре материјала. „За онога који хоће објективно да суди о том како се и откада ширило име хрватско по нашим западним крајевима и да ли је Јужна Србија српска или бугарска, ове су две књиге од неоцењене вредности", пише Вулић, мислећи, осим наведене, и на Ђерићеву књигу о српском имену у Старој Србији и Македонији. Вулић 1934: исто.

прецизном језику аутор брине о будућој организацији Балканског полуострва, о Словенији, управљању Истром, Далмацији и острвима, распреда и о Италији, Енглеској, Француској, немачко-аустријским и мађарским интересима. Од Србије и српског војника у зиму 1914. очекује да се жртвује и „за најмањи делић" замишљене територије будуће државе. „Јер Срби, Хрвати и Словенци имаће само тако пуно поверење и пуну љубав према својој ослободитељци[*sic*], ако се она са истим самопожртвовањем буде борила за сваки део, ако успе да се не ампутира ни најмањи делић народнога тела,"[157] пише Александар Белић, аутор овог памфлета.[158]

И оно што следи о Александру Белићу (14. август 1876 – 26. фебруар 1960) припада рубрици „веровали или не", мада се обраћамо званичној страници САНУ[159] да утврдимо основне податке. Дипломирао је 1899, докторирао 1900, у звање доцента изабран 1900. (други извори кажу 1899), звање ванредног професора добија 1901, а редовног 1904. године, дописни члан СКА постаје 4. фебруара 1905, редовни 3. фебруара 1906. За свега шест година, од своје 24. до непуне 30. године, Белић прелази пут од дипломца филологије до редовног професора Универзитета и редовног члана Академије.

И површно обавештеном читаоцу хитност напредовања овог младића деловала би бар необично, подстакла различита истраживања, али не и међу репродуктивцима

157 Александар Белић, *Србија и јужнословенско питање*. Ниш: Државна штампарија Краљевине Србије, 1915: 93.

158 О дипломатским активностима Белића из Италије, његовом нуђењу српских жртава зарад ослобођења словеначких и хрватских крајева, тајном Лондонском уговору (1915), чињеници да су западне силе прилично добро знале за широку етничку заступљеност српског народа на западном Балкану, видети: Радић 2021: 549.

159 Александар Белић, званична биографија: https://www.sanu.ac.rs/clan/belic-aleksandar/.

у матичним дисциплинама који из генерације у генерацију деификују Белића, у својеврсном такмичењу у избору квалификатива који ће му приписати. Дословно је „обожен", или „отитовљен": све биране речи које су у основношколским задацима ишле уз име Тита, у нашем времену нашле су место у „научном" дискурсу о Белићу („највећи", „најбољи", „најутицајнији", „најзначајнији", „најважнији", „српски лингвиста века", „научник првог реда", а ни „орање" оне прве „дубоке бразде"[160] у празнословљу дисциплинарне коректности не изостаје) чиме се не демонстрира само лично незнање бранитеља и обичних обожавалаца Белића[161] него се грубо фалсификује, кривотвори и брише историја свог језика са највиших места.

Да бисмо утврдили како смо доспели у ситуацију да истраживачи у матичној и сродним дисциплинама серијски кривотворе историју свог језика и историју Универзитета, из незнања, рутински или с намером производе „дисконтинуитете", да се не мешају у свој посао, да не мисле (и да активно саботирају оне који би се усудили да размишљају) враћамо се атмосфери с почетка 20. века на Универзитету, годинама које су зачетак укидања једне културе, дословно и симболички, будући да је

160 „Слободно се може рећи да је заорао дубоку бразду науке о језику и поставио темеље фундаменталним областима науке о српском језику, дијалекталогије, акцентологије, историје српског језика, граматике". Изјава др Владана Јовановића за РТС: „Година у знаку Александра Белића – лингвиста, академик, уметник", 29.1. 2026.https://www.rts.rs/magazin/kultura/nesto-drugo/5876474/godina-u-znaku-aleksandra-belica--lingvista-akademik-umetnik.html.

161 Иако се у текстовима Александра Белића цитирају истраживања Василија Ђерића, необично је да се нико од његових следбеника није заинтересовао за ова дела, па је питање да ли се и Белић истински истражује или се само прагматски следи његова парадигма.

аустроугарска војска у току систематског бомбардовања Београда 1915. погодила управо Семинар за српски језик и књижевност, њену главну просторију у згради Ректората, што је, осим Белићевог памфлета (1915) био увод у касније, темељно разарање светоназора и логоса српске културе. До рата је овај Семинар, са Српском краљевском академијом, био стожер историјске мисли, свенародног знања, његовог памћења (како је то и иначе са матичним језицима у другим културама) чему су значајно доприносили – пример Василија Ђерића то илуструје – и узорни научници у другим областима (класичним наукама, дидактици, етнографији, итд). Отуда је србистика била престижна, најважнија дисциплина мишљења, коју су с разлогом бирали најбољи, даровити студенти.

Након рата Александар Белић влада свим процесима на овом Семинару, утиче на програме, избор сарадника, издавање *Правописа српскохрватског књижевног језика* (1923), покретање часописа (*Наш језик* 1932), укидање ранијих праваца истраживања, гашење старих часописа и слично.[162] Окружује се медиокритетима, за сараднике бира људе далеко испод својих способности, што се већ тридесетих одражава на квалитет наставе и нагли пад интересовања студената за србистику – бирају је они нижих интелектуалних способности.[163]

---

162 Више о Белићевом лингвистичком раду: Првослав Радић, „О лингвистици проф. Белића у светлу научнополитичких парадигми", *Књижевност и језик*, LIX/3–4, Београд, 2012:181–201.

163 „Али већ тридесетих година историјска идеја Срба показивала је многе слабости, људи који је требало да је остварују били су негативно селекционисани и неспособни, што се на демонстративан и драматичан начин испоставило пред рат и током рата. (...) У целој тој збрци знамо, ипак, да постоји узајамни однос између нивоа дисциплине (и њених репрезената у виду професора) и студената. Низак ниво извођења у дисциплини привлачи студенте такође нижег нивоа менталног извођења, медиокритетски ниво, студенте склоне медиокритетству, а висок

Негативно селекционисани наставници нису могли привући најбоље студенте, они су се на Филолошком опредељивали за друге језике, нарочито англистику, па се овај тренд рефлектује и на низак статус србистике у менталном мапирању студијских група на самом Факултету. С временом се незаинтересованост за србистику и лош „имиџ" њених наставника и студената продубљује, а сам значај матерњег језика у свести друштва релативизује, своди на нешто споредно.

Драган Крстић, будући и сам професор на овом факултету, посвећено истражује ове процесе, са фокусом на Белићев период, његове разлоге негативног селекционисања својих сарадника и наследника, као и разлоге најбољих студената да не уписују србистику.[164] Од представника старије интелигенције добија пуно појединости, и оних мрачних, али нико од њих тада није умео да објасни разлоге и циљеве Белићевог одбацивања даровитих и његовог порива да бира оне који су у интелектуалном смислу стајали тако ниско.

„Био сам у прилици да сретнем и његове жртве, и са њима водио разговоре, за њих су они били болни, и морали смо причати заобилазно. Трудио сам се да их не повредим, али они су били интелигентни, увиђали су чак и моју обазривост, и ти искидани разговори такође

ниво дисциплине привлачи оне са високим интелектуалним аспирацијама". Драган Крстић, *Психолошке белешке. Покушаји психолошке хронике. Пети том (1978-81).* Балканија, Нови Сад 2018: 355-377.

164 (...) „У њима је сазрело неко магловито негативно сазнање, и њихов јавни избор казивао је, између осталог, и чињеницу да у српском народу постоји то сазнање о историјској немоћи Срба у наредном периоду унутрашњих и светских догађаја, да логос Срба, барем онако како је институционалисан, не ради ваљано, и да српске вредности постају ништавне, да ће бити ништавне у новим условима који наилазе, а на које Срби неће ваљано умети да одговоре". Крстић 2018: 355-356.

су водили фантастичним разлозима, апсолутно неприличним једном великом стручњаку, али чија је природа имала у себи чисту деструкцију, као да је долазила из неке друге, треће, ко зна које руке."[165]

Након Другог светског рата одељења за српски језик и књижевност служе као полигони за обрачун и иживљавање победника. „Матична дисциплина Срба постала је гнездо најидиотскијих идеолошких тврдњи, апсурдних ставова, чак и неписмености, вероватно изнуђене идеолошком блесавошћу",[166] а процеси који су уследили у наредним деценијама дали су недвосмислене одговоре о разлозима и циљевима пожељне неспособности србиста, пре свега, о потреби њихове функционалне неписмености и идеолошке затуцаности. Она подозрења преживелих мислећих људи у Београду, са којима је Крстић разговарао шездесетих, остварена су до најситнијих појединости, у мери о којој ни деветнаестовековни заговорници „земаљског језика" нису сањали. Одгонетнула су загонетне разлоге негативног селекционисања и објаснили сврху награђивања нерадника и репродуктиваца на Универзитету, не само у процесима избора у звања него и њиховог постављања на кључне универзитетске позиције и у државне комисије, са главним циљем да, и када би хтели, немају елементарни капацитет да било шта учине за свој језик и матичну дисциплину.[167] Њихово је било да се не мешају у свој посао, да репродукују фалсификате, да „констатују" и да се сагласе.

Када пише о пројектованој и континуираној деградацији матичне дисциплине мишљења Крстић има на

165 Крстић 2018: 356.

166 Крстић 2018: 357

167 „Не може се занемарити утицај тог стања духа и објективног стања ствари на касније трагичне догађаје и пропаст Србије." Крстић 2015: 45.

уму сва одељења и институте на којима се језик и књижевност изучавају, не само Катедру на Филолошком у Београду, уз могуће изузетке међу наставницима и студентима у преовлађујуће негативном тренду. Ипак, упечатљиве слике управо ове Катедре, односно Семинара, Крстић бележи осамдесетих, када се на његов предлог обнови Семинара за српски језик, коју је делимично и сам финансирао, даје приоритет приликом реновације Факултета, све с циљем заштите драгоцене библиотеке која се ту чува. Његов предлог је усвојен, али у самој библиотеци, током извођења радова, Крстић се суочава са отпором дела колега и хрпом часописа на главним полицама у којима су неговани фалсификати из послератног периода. „(Н)еке колеге су се просто неуротски залепиле управо за те огромне гомиле са научног становишта безвредног папира, чак су ми тражили и посебне ормане да мало боље разместе те понижавајуће слабе текстове, који могу да послуже само као доказ једног ужасавајућег раздобља српске историје."[168]

Док су се београдски лингвисти грчевито држали својих фалсификата, њихове колеге из Загреба били су далеко узнапредовали на послу стандардизације хрватског језика. Када је у Лондону 1971. године (а касније 1972. и 1984, онда и у Загребу 1990) штампан *Хрватски правопис*, као јасан одмак од српскохрватског језика и тзв. „новосадског" *Правописа хрватскосрпског књижевног језика* (1960) србистика је или била мртва или се правила мртвом. И када су се средином деведесетих на катедрама славистике у свету јављали покушаји увођења

168 Испоставило се да радници на реновацији Семинара и један психолог показују више бриге о културној баштини од оних којима би то морао да буде главни посао. Крстић 2018: 359.

предмета Црногорски језик и књижевност[169], србисти су „сном мртвијем" спавали (заједно са политичарима који такође нису били будни да прочитају недвосмислену поруку).

Примери су бројни, и познати, уосталом, тешко је очекивати било какав учинак од самопонижене дисциплине која и данас рекламира хрватски језик у наслову „свог" тзв. „Великог Речника САНУ", а српски своди на статус нечијег дијалекта, изједначава га с њим[170], остварујући тако програм Ватрослава Јагића и Александра Белића о „општехрватском језику".[171] Коначно, србистика, некада најважнија дисциплина мишљења, самопожртвовано је радила на пројектованој разградњи и своје дисциплине и свог језика. Апсурдан, аутоколонијални дух, интелектуална субмисивност чак и према народима без језичко-историјске и државне традиције, успостављена на Универзитету између два рата, у оперативном смислу реализована је у годинама с краја прошлог и почетка овог века.

Образац разградње јединственог језика следи примењени образац његове изградње: науци о језику, која

169 Ђерић Гордана (ур.) *Имитатори гласова. О књижевном преводењу и преводиоцима*. Институт за европске студије, Београд 2023: 13, фуснота 9.

170 „Зашто у ауторовом тексту лингвистички термин српски нема своје универзално право терминолошке употребе, као што га имају други језици, укључујући право и на своје, српске дијалекте (нпр. српски језик – српски дијалекти – српске збирке речи, итд)? Јер, ако се под дијалектом углавном подразумева регионални варијетет неког језика, како је могуће да српски, ако се он прихвата као језик, нема своје дијалекте? И ком то, уосталом, језику припада штокавски дијалекат?" Првослав Радић, „О тзв. Великом речнику САНУ и неким другим питањима,*Књижевност и језик"*, LXIV/1–2, Београд, 2017: 26.

171 Првослав Радић „Филолошка парадигма Вука Караџића о српском језику и југословенска идеологија", у: *Крај рата, Срби и стварање Југославије* (ур. Михаило Војводић), САНУ 2021: 542.

се негира и замеће – у којој се циљно прави пометња – претпостављен је геополитички интерес. Он бива остварен, као и у Белићевом памфлету, посредством књижевности – у овом случају, политичко-поткупљивим ангажманом чланова локалних ПЕН центара (црногорског, босанског, српског, хрватског, словеначког, македонског) и Међународног ПЕН центра[172], уз асистенцију професора јужнословенских језика из западних земаља, нарочито Скандинавије, образованих код представника србистичке „елите" у социјалистичком периоду. Деведесетих, процес је личио на бизнис-план утицајних. Чинило се да се конструисању „историјског утемељивања" нових језика приступа зарад могућности ових професора да службено посећују што више југословенских центара, који су посматрани као експериментални терени егзотизма, изругивања и политичких скандала, како Киш пише[173], за које нису предвиђени високи домети науке и духа. Тај утисак није без основа, будући да су ови професори касније, на „терену", оптовљени – њихов рад награђен је не само чланствима у академијама, почасним докторатима него и вилама на мору и сличним погодностима. Да ли је Данило Киш (1935-1989) могао да претпостави да ће његово име деведесетих, деценију и по након *Хомопоетикуса* (1980), ови „мајстори" инструменталисати у сепаратистичке и националистичке сврхе, у смислу кључног писца на предмету Црногорски језик и књижевност – језик коме

172 Сретен Перовић, „Ипак се креће. Црногорски језик као лајтмотив међународне активности Црногорског ПЕН центра". Факултет за црногорски језик и књижевност, *Lingva Montenegrina*, год.. XVIII/2, бр. 36, Цетиње 2025.

173 Видети фусноту 140.

ће каснијом „стандардизацијом" додати два гласа више у односу на језик којим је сам писао – тешко је знати.[174]

Иако избегавају тематизовање ове, за друштво најважније теме, историјат процеса разградње морали би да напишу србисти – питање је зашто га још увек немамо – будући да су учествовали у процесима уситњавања језика,[175] осим што су им непосредно сведочили, подржавајући ненаучне, дилетантске ставове, прво о „четво-

174 Вероватно није могао да претпостави дрзак, опскуран начин злоупотребе свог имена и дела, појединости у којима су учествовали његови познаници, али је знао да „национализам живи од релативизма", да је заснован на „паранои и зависти", да је „комотна позиција" за „игноранте", „кукавице" и „никоговиће" удружене у „слободнозидарске скупине", као што им је и циљеве знао. „Циљеви национализма увек су достижни циљеви, достижни јер су скромни, скромни јер су подли. Не скаче се, не баца се камена с рамена, да би се достигао свој сопствени максимум, него да би се надиграли они, једини, слични, а тако различни, због којих је игра започета. Националиста се, рекосмо, не боји никог, осим свога брата. Али од њега се боји страхом егзистенцијалним, патолошким; победа изабраног непријатеља јесте његов апсолутни пораз, укидање његовог бића." Данило Киш, *О национализму* (1973). *Писменица*: https://www.pismenica.rs/danilo-kis-o- nacionalizmu/ Приступљено: 14. 8. 2026.

175 Индикативан пример припреме стварања нових језика, у коме учествују београдски наставници, било је именовање професора акцентологије и дијалектологије са београдског Филолошког факултета, Асима Пеце, за члана АНУБиХ 1978. и ЦАНУ 2003, мада су кључну улогу у овим процесима имали политизовани чланови домаћег и других ПЕН центара и разни професори филологије, филозофије, књижевне теорије. Важну улогу одиграли су на брзину произведени стручњаци, без дисциплинарне препознатљивости (до тада и касније), којима су, на одговарајућим местима, опослили докторате, како би памфлетима припомогли и „верификовали" процес разградње. Првим докторатом из црногорског језика, одбрањеним на Филозофском факултету у Осијеку 2007. (од када овај језик има статус службеног у Црној Гори), Аднаном Чиргићем, који је овај докторат одбранио на тему свог дипломског рада, улогом новосадског филозофа Миленка Перовића у „стандардизацији" овог језика, нећемо се

роименом језику" а онда о „четири различита језика" са „бројним специфичностима".[176] Захваљујући таквом раду и пожељним особинама овдашње интелигенције („неписмености", „идеолошкој затуцаности", Крстић), србистици је „успело" да, зарад остварења Белићевог програма, не само разгради свој језик него и да остане без имена свог језика и у домаћој лексикографији и на катедрама у свету на којима се данас, ако се уопште изучава, изучава под шифрама БХС, БХЦС, БХМС. Имајући у виду ове скраћенице, терминолошку неуједначеност и дезоријентисаност (губитак језичке, научне и културне оријентације), одсуство политике и заједничког става према новоствореним језицима, низак ниво јавне језичке културе, слабу заинтересованост студената за ове студије, питање је на чему се ова дисциплина још одражава, шта нуди изван Белићевог програма и да ли се она, само за локалну употребу, лажно представља.

Размере пустоши Белићевих пропагандиста могуће је сагледати тек увидом у савремену продукцију матичне дисциплине – од тога шта се проглашава „научном" темом или текстом до начина одбране терминолошке недоследности и нескривеног фалсификовања историјске грађе.[177] Терминолошку збрку, коју је својим памфлетом увео Белић, матична дисциплина помно чува и

овде бавити, будући да су бизарност, произвољност и аномалије овог процеса махом познате.

176 Перовић, исто.

177 „Бисера" је читава књига, које из обзира према читаоцима, колегама и професорима са србистике нећемо наводити. Усмеравамо пажњу на главне методе разградње и унижења свог језика, уз минимално илустровање ових поступака конкретним текстовима. Читалац ипак треба да зна да се „знања" о језику конструисана у социјалистичком периоду, осим у овим текстовима, „вуку" и по уџбеницима за основне и средње школе до данас, које услед преписивачких манира и рутинизације струке нико и не примећује као спорне.

унапређује: она има своје заступнике и бранитеље кроз време, који чине све да се период развоја језика пре Белића, када је именовање језика било прецизно и недвосмислено, темељно очисти и избрише,[178] између осталог и тако што га не истражује.[179] Игнорантски однос према заоставштини Василија Ђерића тек је један од примера који непосредно илуструје назначени талас истрајавања на кривотвореној језичкој прошлости (према којој од „дубоке бразде" Александра Белића, „лингвисте века", у српском језику све потиче) зарад личног статуса и опослења менталног покоравања друштва и његове науке. Истовремено, брисање и/или релативизација имена језика, измештање његовог проучавања са студија славистике, укидање лектората у свету на којима је српски изучаван под својим именом, постају табуисане теме, недодирљиве за разматрање у јавности, чије се одсуство маскира баналностима, причама о „нечему другом" и двојаком (подвојеном) усмереношћу Белићевих следбеника.

Манир двојаке усмерености подразумева расплуђеност аутора у оквиру истог дискурса, истовремено према двема замишљеним публикама, попут фудбалера који би у току утакмице пресвлачио дрес, играјући час за један, час за други тим. Прву замишљену публику

178 „Била је то сцена са много ружних слика (...) сви који су могли бежали су од те беде, од јада који се са те сцене сручивао на њих, окретали главу од кукавичлука који је пратио ту националну пропаст и срамоту." Крстић 2018: 358.

179 „Елита" србистике „заборавила" је на истраживања и истраживаче српског језика из друге половине 19. века, Вукове сараднике, наставнике Велике школе, који су претходили Ђерићевим истраживањима, попут филолога Јована Бошковића (1834-1893), приказивача и критичара Вукових дела, истовремено аутора дела: *Извод из српске граматике* (1863), *Српска синтакса* (1865), *Прилог за познавање садашњег стања Српске Граматике* (1867), *О српском језику* (1888).

условно можемо назвати *патриотска* (*парадно-патриотска* или *„национална”*) а другу условно именујемо *аутоколонијална*. Привид играња за ову прву обезбеђује се „позама” у јавности, пренаглашавањем имена језика, његове инверзне, архаичне форме – „језика српског(а)”, тим редом, и позивањем на Вука, Доситеја, Новаковића, у зависности од ритуалне пригоде, а „уши” и „очи” друге замишљене публике бивају задовољене политички и дисциплинарно-коректним садржајима с циљем јачања Белићеве парадигме, истрајавањем на српскохрватском језику у имену *Речника САНУ*, узајамним цитирањем следбеника Белића, заметањем и кривотворењем докумената, производњом и прирећивањем нових фалсификата[180] и демонстрацијом одсуства воље да се историја свог језика истражује и верно представи.

Изостанак одговорности и суочења са резултатима сопственог рада, уз аминовање и аплаузе свему што дође „са стране”, манир двојаке усмерености „елите” и обични немар, маскира се привидом бриге о језику („заштита” ћирилице)[181], континуираном рутинизацијом (и баналзацијом) дисциплине, која се не исцрпљује у ћутању о проблемима (и спорадичним унутардисциплинарним разговорима о, на пример, именовању језика у *РСАНУ*)[182], релативизацијом важности статуса језика

180 Укратко, ситуација је слична оној из осамдесетих – прибегава се објављивању „понижавајуће слабих текстова”, писаних тако да унапред одбију потенцијалног читаоца, и умножавању „безвредних папира” за науку, који могу „да послуже само као доказ једног ужасавајућег раздобља српске историје.” Крстић 2018: 359.

181 О дометима „заштите” ћирилице видети текст Вељка Миљанића „Забрана ћирилице без последица”. *Нови стандард*, 2. август 2026. https://standard.rs/2026/08/02/nemar-drzave-zabrana-cirilice-bez-posledica/

182 Ненад Б. Ивановић, „Статус српског језика у расправи о промени назива *Речника српскохрватскога књижевнога и народнога језика САНУ* (1992-2022). *Универзитетски планови и програми*

или броја уписаних студената, маргинализовањем питања норме и језичке културе, обесмишљењем награда и награђивања или недодирљивошћу отитовљења Александра Белића. Овом академику и „уметнику"[183] према списку суперлатива које му „елита" данас приписује у „научним" текстовима недостаје још „најлепши", који је у баналзованом парадно-патриотском дискурсу резервисан за избор „најлепше српске речи".[184]

Новим „лингвистичким" критеријумом лепоте (којим некада најважнија дисциплина мишљења бира „мисицу" међу речима) требало би ваљда симулирати бригу о језику и маскирати стање дисциплине и стање језика какво јесте, без имало свести да се тим и сличним поступцима стање какво јесте разоткрива, непосредно приказује. У покушајима „фарбања" јавности, оцењивање и неумесно хвалисање заправо је самохвала: овај манир, углавном у суперлативима – карактеристичан поступак медиокритетске интелигенције која „зна меру свему и вредност ничему" – према Крстићу, више служи „пропињању на прстиће" и легитимацији оцењивача, у смислу умишљености да је надлежан и компетентан да успоставља хијерархије у оквиру владајуће парадигме, док о квалитету оцењиваног углавном ништа не говори.

Све ове процесе, са тежиштем ка жртвовању србистике југословенској (и ко зна чијој) идеологији, те

србистике. Завод за унапређивање образовања и васпитања, Београд 2025: 231-248.

183 Изјава др Владана Јовановића за РТС: „Година у знаку Александра Белића – лингвиста, академик, уметник", 29.1.2026. https://www.rts.rs/magazin/kultura/nesto-drugo/5876474/godina-u-znaku-aleksandra-belica--lingvista-akademik-umetnik.html.

184 Сташа Савић, „Одабрана најлепша српска реч 2025. године: Настала током разговора две комшинице на кафи, ево шта значи", у: *Србија данас*, 31.10. 2025. https://www.sd.rs/sr/kultura/vesti/odabrana-najlepsa-srpska-rec-2025-godine-nastala-tokom-razgovora-dve-komsinice-na-kafi-evo-sta-znaci-2025-10-31

стремљењу дела интелигенције да се српски језик претвори у дијалект, поједини истраживачи одавно су идентификовали – они су, према Првославу Радићу, нека врста „новоуспостављене традиције"[185], која се из тзв. „науке" преноси у јавност[186], како би се уобичајила – „нормализовала" на начин на који је претходних година „нормализована" релативизација имена језика. Од тенденција уситњавања српског језика у другој половини прошлог века, које је матична дисциплина плански преспавала, у овом веку довела нас је до негирања самосвојности српског језика, наметања синонимне употребе појмова језик и дијалект, и/или свођења српског језика на дијалект, без објашњења њиховог појмовно-значењског односа. Такву истрајност у отвореној разградњи („чистој деструкцији", Крстић) језика није лако појмити, нити је за њу могуће изнаћи рационалан оквир просуђивања, уколико није реч о незнању у дословном смислу, или свесној деструктивној намери.

Део проблема са којим се друштво (не само дисциплина) суочава у овом „вампирском балу" и „игри са смрћу једног народа" (Крстић) јесте у томе што је „елита" матичне дисциплине, која спроводи Белићев програм, награђена највишим наставним и научним звањима, кључним позицијама у одборима, саветима, институтима, комисијама, уредништвима, жиријима, и што по старом добром обичају са тих позиција игнорише глас сваког србисте који се усуди да размишља изван колосека Белићевих заступника. У општем понижењу и струке и културе остаје нејасно да ли „елита" матичне дисциплине не зна, и не може да разуме, из разлога

185 Радић 2017: 21.

186 Стана Ристић, „Штокавске збирке речи", *Политика,* 20.11.2016. http://www.politika. rs/scc/clanak/368166/Stokavske-zbirke-reci (20. XI 2016). Анализа овог чланка: Радић 2017: 21-36.

које описује Крстић, историју свог језика и историјске процесе, или неће да зна (одбија да зна из прагматских разлога) да би сачувала своје позиције, па свесно заобилази, кривотвори и/или поништава своје културно наслеђе, како у њему, у институционалном смислу, не би остало ништа изван идеолошких садржаја којим би се стратешки и ментално покоравале будуће генерације.[187] То је, уосталом, био циљ појмовне пометње и негативне селекције наставника од почетка двадесетих година прошлог века до данас.

За некога ко не зна (или одбија да зна) разлику између основних појмова своје дисциплине и ко у нескривеној деструкцији тенденциозно шири конфузне приступе (које проф. Радић пажљиво и еуфемистички назива „несналажењем" и „логичко-мисаоним неравнинама") народ обично каже да *не може да се обује у истој памети*. „Несналажење" и/или (намерна) „конфузија" лингвиста, према којима и човек са основном школом делује као човек од науке, ипак има своје порекло, своје методе и манире препознатљиве у текстовима свих репродуктиваца (из) Белићевог програма. У њима је хиперболисање значаја тзв. „Великог Речника САНУ", о коме се, као да је реч о „комунистичком рају", пише у будућем времену и типски, обавезни део: „највећи", „најзначајнији", „најкомплекснији", „најдуговечнији"...

187 Могуће је да се представници дела „елите" матичне дисциплиме – уколико би се елементарно бавили својим послом – прибојавају добијања етикете „српског националисте", тог моћног дисквалификатива не из професије него из људскости. С друге стране, стогодишња производња баука „српског национализма" учинила је да део интелигенције ниједан други национализам и не препознаје као национализам, па ни у случајевима када јој преузима језик и баштину, гајећи симпатије према свим национализмима у окружењу, а антипатију и отклон од привида српског.

Истрајавање на имену „српскохрватски језик" у наслову овог *Речника* и деценијама након што је из стратешких и политичких разлога обесмишљено – из истих оних разлога из којих је и осмишљено – „одговорну" то јест парадно-патриотску„елиту" уводи у све флагрантније злоупотребе историјских извора, а читаво друштво у понижење.

У продубљивању безумља и безобзирности, зарад својих идеолошких и/или приватних интереса, не преза се ни од конструкција да је Стојан Новаковић (1842-1915) „идејни творац и иницијатор израде *Речника српскохрватскога књижевнога и народнога језика САНУ*"[188] (чији је Први том издат 1959) ни од тенденциозног избегавања навођења наслова Новаковићеве приступне беседе – *Српска Краљевска Академија и неговање језика српскога.* Она се у овим радовима типски представља својим поднасловом, *Посланица Академији наука философских*,[189] при чему се не одустаје ни од низа других поступака којима се историја језика или скрива или кривотвори.

Услед дезоријентације и самопонижења матичне, некада најважније дисциплине мишљења, чије „елите" деценијама истрајавају на фалсификатима – аранжираном, вештачком односу и према реалности и према историјским изворима – излишно је очекивање одговора на питања ко је обуставио рад на *Речнику народнога*

188 Рада Стијовић, *„Стојан Новаковић* и *Речник Српске академије наука и уметности"* у: *Стојан Новаковић. Поводом сто седамдесет пет година од рођења*, САНУ, књига CLXXII (2018): 423.

189 Осим у приступној беседи, о Новаковићевом ставу и изричитом противљењу идеји о заједничком језику, упозорењима да се не сме попустити пред „религиозним прохтевима за прозелитизам", те неприхватљивости подвала које се намећу називом „земаљски језик", видети: Михаило Војводић, „Стојан Новаковић о утицајима на српски језик и књижевност", *Историјски часопис*, књ. LI (2004): 176.

књижевнōг језика српскōг, да ли је рад Василија Ђерића на бележењу речи за овај речник из дела Његоша, Прерадовића, Змаја и других, злоупотребљен за *Први том Речника САНУ* (1959) чији је уредник био Александар Белић, није ли и рукописна грађа о анализи Вуковог речника, статистици речи у њему, као и грађа из акцентологије и дијалектологије Василија Ђерића без навођења извора искоришћена за одговарајуће уџбенике у социјалистичком периоду. Остаје отворено и питање рукописа *Додатка Вуковом Речнику*, о коме је према последњој ревизији Ђерићеве заоставштине „црвеном оловком" записано: „Дато на реверс Институту за српски језик и књижевност 28. маја 1948. године", када је функцију директора ове институције такође обављао Белић.

Вредносно лудило: уместо закључка

У овој студији указали смо на околности, кључне тачке у времену, феномене и актере који су утицали на „самозаборавну" политику Универзитета и језичку политику од почетка 20. века до данас, политику која је све то време укључивала одбијање матичних дисциплина мишљења да *знају*, то јест њихову активну вољу за незнањем. Доминантни смер производње и репродукције знања на Универзитету афирмисао је садржаје који нису превазилазили уподобљење одговарајућем идеолошко-политичком оквиру, самопокоравање и похвале слуганству.[190] Остали садржаји, нарочито аутономна истраживања, били су заобилажени и брисани, успоставивши с временом

190 Гордана Ђерић, „Ако није политика, знање је ништа. О колаборацији интелектуалаца поводом романа *Покоравање* Мишела Уелбека", у: *Сувишне речи. О интелектуалцима и знању*, Златно руно, Београд 2016: 55-98.

својеврсно законоправило Универзитета – да се вредни и оригинални истраживачи маргинализују и елиминишу.

Наводницима и еуфемистичком употребом појма „самозаборава" Универзитета упућујемо на упитну и пројектовану природу пракси „заборављања" универзитетских наставника – њихов одмак како од историјских извора тако и од реалних потреба и интереса свог друштва. Како спонтаног „памћења"[191] или „заборављања" институција нема, тако и Универзитет „памти" односно„заборавља" у зависности од идеологија које његови наставници репродукују. Случај Београдског универзитета, који је „заборавио" чак и своје прве професоре, оснивaче, а правце њиховог истраживања и њихова дела девастирао, збрисао као да нису постојала, упућује на деструктивно идеолошко вођење, условљено политичким инжењерингом, самоукидајуће, ниско поштовање и – апсурдно – незаинтересованост универзитетских наставника за науку и историју својих дисциплина.[192]

Није реч само о истраживачкој пасивности и немару. Универзитет, родно место и знања и незнања (Proctor 2008), упоредо са политичким инжењерингом произведеним знањима, континуирано развија стратегије с циљем заштите незнања и његове „нормализације": с једне стране, прећуткивањем и игнорисањем савремених

191 Уобичајено, универзитетске институције памте управо захваљујући писаној грађи – документима, рукописима, научним радовима, архивама, библиотекама, како би се на темељима ранијих знања својих професора створила нова.

192 Отуда појам *самозаборава* користимо у значењу умекшане верзије појма *културни геноцид*, чију употребу избегавамо из разлога раширене злоупотребе овог појма и тенденција његовог обесмишљења, иако описани процеси у овом тексту одговарају Лемкиновом опису забране истраживања у националним наукама и заменом хуманистичких истраживања тзв. „вокационом" наставом.Упореди: Lemkin 2005: исто.

аутохтоних истраживача и затирањем претходника – праваца истраживања и дела својих оснивача, а с друге стране безобзирним афирмисањем нерада и обожењем првака превазиђених идеологија, репродукцијом и прерађивањем њихових фалсификата. У случају историје српског језика конверзија знања у незнање је тотална: њена „елита“ – од аутора који је по „хитном“ поступку напредовао и негативном селекцијом бирао своје наследнике, девастирао претходна истраживања и укинуо име језика (у правопису, речнику, граматици, свим институцијама које се овим језиком баве) – до данас гради божанство, посвећујући му, између осталог, 2026. годину.[193] Тако скројена историја српског језика (са сродним дисциплинама) изгубила је све везе са стварношћу, у потпуном је раскораку са временом, реалним потребама друштва и целином свог историјског развоја. Још више, „страст за незнањем” (Салецл 2023) временом је србистику претворила у интелектуално беспомоћну, анахрону и дисциплину неподложну преиспитивању – она се, континуираним понављањем истог, у неколико последњих генерација, више утврђује у превазиђеној идеологији него што се истражује.

Културно-историјски процеси такве праксе своје интелигенције не опраштају. Рад на медиократизацији матичних дисциплина помоћу негативне и идеолошке селекције њених наставника, завист према оригиналном мишљењу, окретање од њега праћено брисањем, кривотворењем, банализацијом и релативизацијом темељних знања, условио је, реално и у менталном мапирању, континуирану инфериоризацију српског језика и србистике, а интелигенцију и читаво друштво лишило елементарних знања тумачења текстова, умећа интерпретације прочитаног, културног самопоуздања и препознавања

193 Видети фусноту 160.

својих базичних интереса. У ужем смислу ове процесе обележило је истрајавање њених наставника на идеолошкој производњи фалсификата, појмовној непрецизности, разградњи, кривотворењу, прећуткивању и брисању историје свог језика: вољу за незнањем србиста (и/или њихово одбијање да сазнају) илустровали смо заметањем и девастацијом научног наслеђа Василија Ђерића, професора упоредне филологије, грчког језика и књижевности, који је осим у класичним наукама пионирске радове оставио у још неколико дисциплина – лингвистици, дидактици, етнографији, историографији, лексикологији са лексикографијом и историји српског језика са дијалектологијом и акцентологијом.

Будући да се Ђерићев рад у овим дисциплинама и не спомиње, тешко је било наћи оптималан приступ и појмити како је и зашто интелигенција једва оформљених наука, у већински неписменом народу који је имао тек један речник свог језика, одлучила да избрише рад једног од утемељивача свог Универзитета и првих професора упоредне филологије.[194] Тај чин рационалним увидима измиче. Посебно је несхватљиво заметање Ђерићевог рукописа речника (чак и данас, упркос вишедеценијској превазиђености идеологије ради које је „склоњен") који се непосредно, и својим именом, настављао на речник Вука Стеф. Караџића, а који би, да је штампан, између осталог омогућио увид у светоназор, промене и правце развоја српског друштва друге половине 19. века.

У одгонетању деструктивних порива и разлога поништења сопственог научног наслеђа пресудно нам је помогла шестотомна социјално-психолошка историја прошлог века Драгана Крстића, без које би реконструкција

194 У години свог оснивања (1905) Филозофски факултет у Београду имао је свега 19 професора, осам редовних и једанаест ванредних.

универзитетских процеса и феномена који су обележили његов рад била немогућа, као што би било немогуће објаснити корене свих каснијих догађаја на Универзитету за које је тешко наћи сличан упоредни пример.

Из пресека Крстићевих истраживања процеса на Београдском универзитету кроз време са савременом продукцијом у области србистике и истраживањима садржаја и судбине Ђерићеве заоставштине постали су јаснији, осим разлога (који су мање-више познати – идеолошки, каријерни, опортунистички) и токови трансгенерацијског преноса незнања на Универзитету. Иницијални Цвијићеви увиди о политизацији, увођењу медиокритета и по друштво деструктивног колонијалног духа, каснили су једну деценију, будући да су у оперативном смислу праксе политизације и релативизације имена језика, његовог простирања и историје, биле присутне и раније, када је штампан Белићев памфлет.

Важнија од увида када се то десило (током рата или после њега) јесу исходишта успостављеног стања: за интелигенцију инсталисање медиократије и ширење колонијалног духа значило је немогућност оригиналних истраживања и високих домета науке (какве је Цвијић, на пример, досегао у неколико дисциплина) и, с друге стране, широм отворена врата злоупотреби аутономије Универзитета за одбрану осредњаштва и претпостављање туђих интереса јавном интересу сопственог друштва. Отуда опструкције оригиналних истраживача[195] (које су

195 У овом веку уобичајени методи саботаже оригиналних истраживача су игнорисање и прећуткивање њиховог рада, забрана истраживања/објављивања тема/текстова из интелектуалне/књижевне/ језичке историје, спречавање напредовања у звања, кривотворење и/или задржавање њихове документације, покушаји дискредитовања провалом у електронску пошту и на сличне начине, напади на личност, очућавање, изоловање, мобинг, забрана њиховог укључивања у професионална удружења

истовремено опструкције високих домета ДХ науке и стваралаштва), прећуткивање и брисање њихових дела, нису значиле само пораз мишљења интелектуалне заједнице: за друштво је то, дугорочно, био увод у колонијални положај и његов културни расцеп.

Успостављена друштвена дуалност – презир интелигенције према свом народу и његовом културном наслеђу, уз одсуство воље да се оно упозна, истражи, измишљање прича о неписменом властодршцу који намерава да побије „школарце", равнодушност интелигенције према фалсификатима и нераду на Универзитету, субмисивност према другим културама, проглашење имитација „модерном науком" уз прогон аутохтоних истраживача и њихових праваца истраживања, коначно, деградација и банализација матичних дисциплина мишљења – објашњивија постаје из перспективе конверзије подразмеване улоге Универзитета: уместо да преноси знање, Универзитет га кривотвори, спречава и скрива.

Након Другог светског рата када је програмски, и уз терор, приликом запошљавања на Универзитету уведена „морално-политичка подобност", интелигенцији није остало много више до да „мути плитку воду" и слави оно(г) што је покорава. С временом је такав манир „истраживања" уобичајен, па „морално-политички подобним" ни „политичка коректност" није пала тешко, ни било који надолазећи идеолошки тренд: интелигенција је „свему цену знала а ничему вредност". Чак и оно што такозвани „обичан" народ лако разазнаје – мушки од женског рода, језик од дијалекта, српскохрватски од

и било која тела универзитетског, научног и културног организовања, претње отказом, у екстремним случајевима претње смрћу. Пријаве против дела у овој области тужилаштва не гоне по службеној дужности, „држе их у фиокама" или их упућују на грађанске парнице.

српског, поезију од прозе, пљувачко-псовачки језик од врхунског стваралаштва – успела је интелигенција да помеша, све да релативизује у упорној вољи за незнањем. Описано стање резултат је планског „самозаборава" и дефицита „храмова знања" које из навике, спорости мишљења или из незнања још увек називамо „институцијама", а које више не разликују ни своју корист од очевидне штете. Ако се „обичан" човек запита да ли је из интелектуалног резервоара понижавања сопственог друштва све описано „нулта тачка", или „дно" са кога се може (или мора) нагоре – не знамо, изгледи су суморни, јер дуготрајни процеси, ма како били одређени, унутар себе нужно изнедре комплементарне факторе, оне који дуготрајно стање појачавају.

У својој социјално-психолошкој историји века Драган Крстић ревитализује један појам из класичне психопатологије (од кога је савремена психопатологија пређутно одустала) а који се тиче управо ове „нулте тачке" или „дна". Нулто стање односи се на вредносно недефинисану и логички апсурдну стварност, стање у коме нема никаквих критеријума и вредности, једноставно нема ничега што би на било који начин могло бити вредновано уколико се то стање посматра у целини.[196] „То је аморфна маса догађаја која нема своју структуру, са хаотичним интерним релацијама, у које се не може уградити никакав ред, па ни релације вредносног расуђивања.[197] У недостатку било каквих критеријума, норми и моралних судова настаје најтеже стање психопатије, стање које Крстић именује вредносним лудилом, сматрајући га реалним и прикладним појмом за целину односа у друштву које истражује. То је стање потпуне инкохеренције у коме изостаје елементарна логичка и

196 Крстић 2017: 76.
197 Крстић 2017: 75.

нормативна повезаност, систем без предвидљиве оријентације. Против тог аморфног, „празног" или од норми и вредности испражњеног стања, нема рационалне одбране.